

1881.

N°. 52.

EIGEN HAARD

Verschijnt elken Zaterdag.

H. D. TJEENK WILLINK — HAARLEM.

Per kwartaal fr. p p. f 1,30.

REDACTIE: H. DE VEER. H. F. R. HUBRECHT EN CH. ROCHUSSEN

Boven den middenbouw, waarlangs de voet der hoofdpijlers is voortgezet, verheffen zich tot gelijke hoogte als deze een zestal kleinere pijlers, door eene gemeenschappelijke kroonlijst gedekt. De vijf open vakken tusschen de pijlers worden in den zomer door het groen van het daarachter staand eikenhout gevuld.

Een drietal treden voeren van het terras van den middenbouw naar een tweede iets lager gelegen terras, ter weerszijden van de hoofdpijlers door boogvormige vleugels omgeven. Boven deze vleugels verheffen zich eveneens kleine pijlers, tusschen welke de open vakken ijzer hekwerk vertoonen.

Zoowel tegen den geheelen middenbouw als tegen de beide vleugels leunen ijzeren banken.

Twee lage pijlers, door een breed band vereenigd, sluiten aan de voorzijde het gedenkteken van den weg af.

Achter de beide open vleugels zijn de stekken geplant van Cremer's trouwen vriend Sambucus. De vlierboom, waaraan hij zoo gehecht was, zag hem, zooals hij dit gewenscht had, wegdragen uit de tweede woning, in wier tuin hij hem had doen overplanten. Daar zou, volgens Cremer's verlangen, ook na zijn dood de boom blijven staan; maar alsof Sambucus zijn taak volbracht achtte, boog hij het hoofd voor den storm van 14 October 1881. Mogen thans de met zorg bewaarde, in den herfst na 's dichters sterven afgesneden takken van den nu gevallen boom welig opgroeien in den duingrond en met hun groen en bloemen omwuiven wie rust en verpozing zoeken op de Cremersbank!

Zoo wij al niet konden schitteren door het aanwenden van kostbare bouwstoffen, toch hebben wij getracht naar duurzaamheid. De grondslagen van den bouw zijn gelegd in stevige klinkerts of baksteen; de pijlers hebben een hardsteen voet; banden, kapiteelen, lijsten en trappen zijn insgelijks van hardsteen. De vakken werden gemetseld in kantigen rooden en witten kunststeen¹, waardoor de zuiverheid der lijnen beter dan in baksteen te behouden valt. De twee kroonvazen zijn van koperbrons; de ronde ijzeren staven der banken werden geschroefd op gesmede opengewerkte consolen; de vloeren eindelijk zijn gelegd van harde engelsche tegels met afwisselend vlechtwerk.

Ontworpen door den architect H. P. Vogel, werd het monument onder zijne leiding op loffelijke wijs gebouwd door de gebroeders Kranenburg uit Den Haag. De beide bronzen vazen, volgens de teekening van den architect geboetseerd en in hout gestoken door den jeugdigen beeldhouwer Bourgonjon, zijn door den heer Braat te Delft gegoten.

Onder welwillende medewerking van het Gemeentebestuur werd het pad ter zijde van de Cremersbank in verband er mede gewijzigd en een perk vóór de bank aangelegd.

Ziedaar hetgeen in de Scheveningsche Boschjes, onder toezicht van de haagsche leden der commissie J. G. Vogel en A. L. H. Ising, tot stand is gebracht. De overdracht der bank aan het Gemeentebestuur had plaats op Vrijdag den 23sten December op het Raadhuis. Het seizoen maakte het toch minder wenschelijk om deze plechtigheid buiten de stad in de open lucht te doen geschieden. De leden der commissie, vergezeld door den architect H. P. Vogel en den bouwmeester J. Kranenburg, werden in audientie ontvangen door het College van Burgemeester en Wethouders. De voltooide bank is daar aangeboden en aanvaard in bijzijn van den heer J. C. van Brakel als vertegenwoordiger van Cremer's naaste verwanten.

In Arnhem, Cremer's geboorteplaats, zal, door de zorgen

van de sub-commissie aldaar, in den gevel van het huis op het Velperplein; door Cremer in zijne jeugd bewoond, een steen gezet worden, waarop de beeldhouwer De Leeuw een medaillon met Cremer's borstbeeld modelleert.

Eindelijk zijn de namen van hen, die door geldelijke bijdragen de blijken van hulde aan Cremer's nagedachtenis gewijd hielpen tot stand brengen, vereenigd in een album, dat aan de weduwe en de beide dochters van den gevierden schrijver werd overhandigd.

ONZE KOLFBANEN

DOOR

P. H. WITKAMP.

Lang was het kaatsen een geliefd volksvermaak der Nederlanders. Te Amsterdam stond het zoo hoog in eere, dat er nog altoos de oude speelplaatsen in heugenis zijn door de namen van Kaatsbaansgang, Kaatsbaansteege en Kaatsballengang. Zelfs in de Amsterdamsche kronieken wordt het spel vermeld, want toen de stadsbode aan den magistraat Jan Hooft de komst van den graaf van Leicester moest mededeelen, vond hij den erntfesten Schepen en Burgerhopman noch op het Raadhuis, noch op de loopplaats of te huis, maar in de kaatsbaan.

Gelijk echter aan alle grootheid een einde komt, zoo ook aan die der Amsterdamsche kaatsbanen. In het laatst der 17de eeuw taande haar luister. Sedert werden zij nog alleen door den kleinen burger bezocht, en omstreeks het midden der 18de eeuw werd de laatste kaatsbaan afgebroken.

Een zelfde lot heeft voor weinige jaren de laatste onzer kolfbanen getroffen. En toch was Amsterdam, in het begin dezer eeuw nog rijker aan zoodanige inrichtingen dan de IJstad ooit aan kaatsbanen was geweest.

Zoo gaat alle glorie te gronde!

Wie weet wat het kolven is, zal dit betreuren. Niet alleen is deze uitspanning een echt vaderlandsch spel, maar een kundig vreemdeling getuigde te recht, het „den voorrang te schenken boven alle andere spelen die eene nuttige lichaamsbeweging ten oogmerk hebben¹. Behalve om dit voordeel, roemt hij het, wijl het de oogenmaat scherpt, het gezicht versterkt en de gezondheid bevordert. Het kolven toch wordt meest in de open lucht, altoos in eene alles behalve dompige ruimte, gespeeld.

Een zelfde gunstig oordeel velde de Amsterdamsche geneesheer Nieuwenhuys, die dit spel als een nuttige lichaams-oefening zijnen medeburgers ten sterkste aanbeval.²

Even als het maliën, is het kolven uit het meer eenvoudige klootslaan geboren, een spel, dat niet zoo veel oefening, niet zoo veel berekening vorderde.

Voor het kolven worden, op een harden en effen vloer van 15 tot 30 of meer meters lengte, nabij de beide einden, doch op eenige voeten afstands van daar, twee palen in den grond geslagen. Elk speler heeft één of twee veerkrachtige ballen en, om deze voort te slaan, een breed en korten steel, die aan het benedeneinde voorzien is van eene holle metalen kolf, welke, ongeveer een palm

¹ J. Grabner, *Brieven over de Vereenigde Nederlanden*, 1792, bladz. 350.

² C. J. Nieuwenhuys, *Proeve eener geneeskundige plaatsbeschrijving van Amsterdam*, 1816, Deel 1, bladz. 819.

¹ Uit de fabriek van Lindo.

lang bij ruim een vierde breedte, met het onderende een stompen hoek vormt. In de holte van deze kolf werd eertijds eenig lood, later hars gegoten.

Soms spelen slechts twee personen te gelijk, doch meer malen treden drie, vier of meer in de baan, en naarmate van dit getal wordt het spel gewijzigd. Het wordt moeilijker en meer ingewikkeld.

In de hoofdzaak geldt het de beide palen — men noemt hen stukken — door welaangebrachte slagen (trekken) te raken, en den bal zoowel bij den op- als den terugslag het eerst aan het uiteinde (het rabat) te brengen.

Wanneer twee spelers met elkander in het worstelperk treden, plaatsen zij zich bij den uitslag- of trekpaal en slaan van daar hunne ballen — die over den grond moeten rollen en niet mogen opspringen — naar den anderen

de speler dient tot een aanmerkelijken trap ervaren te zijn in het apherken der lijnen die de bal zal loopen, in het berekenen der botsingen en het afmeten der kracht bij het rabatteeren, opdat de bal aan het einde zoo weinig mogelijk achteruit stuift.

Het is van belang „een kolfje naar zijn hand” te kiezen, en wanneer de baan vochtig is, aan een lichten bal boven een zwaarder de voorkeur te geven.¹

Dat reeds in den grafelijken tijd, zelfs reeds tijdens het Beiersche Huis (1346—1436), het kolven tot de uitspanningen der Hollanders behoorde, bewijst eene oorkonde van hertog Albrecht, waarin hij den Briellenaars veroorlooft te „kaetsen ende den bal metter colven te slaen buiten der vesten ende scieten metten boge.” Dat te Brielle de liefhebbers echter ook binnen de stad gelegenheid von-

De nieuwe kolfbaan in het Congres van Flora, te Haarlem.
Teekening op hout van P. VAN LOOIJ.

(den opslag-)paal, welken zij daarmede pogen te raken. Hebben zij dit doel bereikt, zoo slaan zij den bal op dezelfde wijze naar den uitslagpaal terug. Doch was door hen den opslagpaal bij het uitslaan niet getroffen, zoo moeten zij dien met den tweeden slag pogen in zoodanige raaklijn te treffen, dat de bal naar den eersten paal wordt teruggedreven, en daarbij zoodanig komt te liggen, dat een goede trek mogelijk wordt gemaakt. Wie op deze wijze den uitslagpaal in dier voege weet te raken, dat zijn bal daarvan afstuit en het dichtst bij het rabat komt, verwerft den voorrang. Minstens tweemaal moet men dien erlangen om het spel te winnen.

Tal van moeilijkheden — ook door het manoeuvreeren der tegenspelers — zijn daarbij te overwinnen. Eenigermate toch is het spel eene wiskunstige oefening, althans

den om hun lust bot te vieren, bewijst de naam van het steegje de Kolfslop.

Er was geene voorname plaats van uitspanning te Amsterdam, die in de 17de eeuw haar kolfbaan miste. De doolhof, op de Prinsengracht bij de Looiersgracht, omstreeks den jare 1630 gesticht, bezat er eene, die burgers en vreemdelingen druk bezochten. Die baan werd echter in 1760 weggebroken, om plaats te maken voor een schommel en draaischuitjes, niet als het gevolg van ver-

¹ Wie meer van het spel wil weten leze het zeldzaam geworden werkje: *Verhandeling over den oorsprong van het kolven*, waarvan de tweede druk te Amsterdam bij Jan en Gerbrand Roos, in 1792 het licht zag. Ook kan men Le Francq van Berkhey's *Natuurlijke historie van Holland*, Deel III, stuk V (1786) raadplegen.

minderden lust voor het kolven, maar wel omdat de doolhof van lieverlede eene speelplaats voor kinderen geworden was.

In werkelijkheid genoten de kolfbanen te Amsterdam op het einde der 18de eeuw haar grootsten bloei. In of omstreeks 1792 telde men binnen de poorten der IJstad niet minder dan 76 en minstens 136 in haren naasten omtrek, derhalve te zamen 212.

Het is te denken, dat in de naaste dorpen almede geene kolfbanen ontbraken.

Te Buiksloot waren er zes, en wel in 't „Hof van Holland”, in 't „Roode Hert”, in „de Wijndruif”, en bij kastelein Struyving in den Buikslotermeer. Nieuwendam was er met vier bedeed, in „de Plaats royaal”, het „Hof van Holland”, en in „t Veerhuis”. Te Schellingwoude waren er twee, waarvan één, even als één te Nieuwendam, overdekt.

Weesp had zes banen, waarvan die in het „Amsterdamsche Veerhuis” overdekt. De anderen waren in de „Roskam”, het „Loosje”, het „Groene Woud” en „t Anker”, benevens één in de Middelstraat.

Haarlem bezat binnen de wallen vijf banen, één in de „Ooijevaar” in de Zijlstraat, twee in „de Keizerskroon” en twee in „het Zwarte laken”. De vier laatsten vond men op de Raaks.

Van die welke in den onmiddellijken omtrek der Spaarnestad in of omstreeks 1792 werden gevonden, verheugt die op de zuidzijde van het Geldelooze Pad, „het Congres van Flora” zich nog in een bloeiend bestaan. De overigen werden in genoemd jaar gevonden in het „Wapen van Amsterdam” (twee), buiten de Groote Houtpoort, even als „de Bok”, en het „Verbrande Huis” (twee). Een zevende was aan het Blauwbruggetje. Buiten de kolfbaan van 't „Congres van Flora” bezit Haarlem nog heden eene kolfbaan in de lokalen van de Sociëteit „de Vereeniging”, in de Begijnenstraat.

De lijst van 1792 vermeldt nog:

In of bij Rotterdam	53 banen,
„ „ „ Leiden	46 „
„ „ „ 's Gravenhage	25 „
„ „ „ Utrecht	21 „
„ „ „ Montfoort	5 „
„ de Rijk	1 baan.

Oudtijds werd als kolfbaan een vlakke puinweg, een bevoerd kerkhof of dergelijke plaats gekozen; later koos men een vierkant of langwerpig perk, dat men met schelpen had bestrooid, en waar, even als op oude speelruimten, twee paar ruwe stokken of kolfpalen in den grond waren gedreven. Allengs echter werden deze inrichtingen fraaier, ruimer en geriefelijker. Mochten er onder de talrijke kolfbanen die men op het einde der vorige eeuw vond, zoodanige zijn, die in een onderhuis werden gehouden, zich in een gang verscholen, of zelfs op een zolder waren aangelegd, van lieverlede ontstonden er, die wegens hare schoonheid en doelmatigheid den roem van stad of dorp verhoogden. In de 18de eeuw waren, zoo als wij zagen, reeds velen overdekt, en eenigen bezaten zelfs het aanzien van schouwburgen, met ruime zitplaatsen in het ronde voor de toeschouwers. De baan zelve werd waterpas gelegd, vast en glad. De stutten bestonden uit fraai gedraaide palen, ongeveer van manshoogte, meestal met koperen of marmeren voetstukken, want de spelers hadden gaarne, dat wanneer hunne ballen de palen raakten, een luid rinkinken werd vernomen. In de Rijk en aan de Molenaarsbrug waren de palen geheel van geslagen koper, waarvoor de kasteleins zorg droegen, dat ze blonken als goud. Tot de grootere banen in en bij de Amstelstad behoorde die in Paauwenuin welke 111, en een in Stadlander die 130 voet lengte bezat.

De fijingestampte puin of houten vloer werd verdrongen door cement, door asphalt en andere materialen. Als de beste

baan beschouwt men eene, die, rustende op rijstakken en oesterschelpen (als middelen tegen natheid), met kalk is overdekt en daarna met teer overstreken, waarover, nadat alles goed gedroogd is, fijn marmerpoeder wordt gestrooid.

Het marmerpoeder speelde nog eene andere rol. Wanneer er verschil was, of de bal wel den uitslag- of den opslagpaal had geraakt, leverde een kring wit tegen den paal het voldin-gend bewijs, dat de speler werkelijk het doel had getroffen.

Werden de banen grooter en schooner, ook de spelen werden tot grooter volkomenheid gebracht.

Hetzelfde was het geval met de kolven of klikken, en de ballen.

De eenvoudige houten stok om de ballen voort te slaan, was in de 18de eeuw in een netten staf herschapen, met een ijzeren klik, die op zijne beurt voor een koperen plaats maakte. Dat die klik eens met lood, later met hars was aangevuld, is reeds door ons opgemerkt.

De oudste ballen waren van haar gemaakt. Doch reeds voor lang was dit kluwen vervangen door een bal van sajiet of katoen, met zeer fijn koperdraad ineen gewerkt, en met leder of zijde overtrokken. Omstreeks het begin dezer eeuw vond een Amsterdammer, Geykema, de gomballen uit, die door buitengemeene veerkracht uitmunten. Op het sajiet of katoen worden repen gom aangebracht, en eerst daarover het kalfsvel of de zijde getrokken. Deze ballen loopen voortreffelijk, doch moeten vóór het spel aanvangt, verwarmd worden, opdat de gom door uit te zetten, nauwer om het leder zal sluiten. Zij namen daarbij in kostbaarheid toe, want terwijl het paar oude katoenen of sajetten ballen op ongeveer zes gulden te staan kwam, moet men de gewone gomballen met twee-en-dertig tot zes-en-dertig gulden betalen.

Een tijd lang zijn ook gomelastieken ballen op de kolfbanen gezien. Doch zij verwierven er het burgerrecht niet: zij sprongen te licht op en kinkten niet wanneer zij de stukken raakten.

Bekwame spelers geven de voorkeur aan ballen waarvan het hart uit gom bestaat, waarover de sajiet is gewonden, en dit weer omhuld door het kalfsleer.

Het vervaardigen van een goeden bal, die zoowel lenig is bij het hanteeren, als een zuiver ronden vorm bezit, is geen alledaagsch werk. Slechts zeer weinigen hebben zich die kunst eigen gemaakt. Bij de Amsterdammers, die helaas geen kolfbaan meer bezitten, bij de bewoners der overige steden en dorpen staan nog de namen der fabrikanten Burghard, vader en zoon, hoog in eere.

Liefhebbers van het kolven zijn op hunne ballen even verzot als rookers op hunne pijpen.

Dat kon men vroeger het best ontwaren, wanneer de eene of andere kastelein een prijskolven aankondigde. Dan stroomden de vaardigste kolvers van heinde en ver te zamen, om zich met elkander te meten en de prijsklik — een klik met zilveren kolf — te winnen. Als een meester in de kunst herinneren ouden van dagen zich den vermaarden „Appie” Richter, kruier en oesterkooper in de Kalverstraat te Amsterdam.

Het kolven is een edel spel, omdat geen geldwinnen daarbij op den voorgrond staat. Men speelde steeds en speelt nog, waar het kolven in eere is gehouden, alleen om het gelag.

Helaas, de Amsterdamsche liefhebbers kunnen het eens op zoo hoogen prijs gestelde genot van te kolven niet meer binnen hunne vaderstad smaken! Nadat de tuin van Van Solt, op den hoek van Middellaan en Parklaan, in de Plantage, was verkocht, en plaats maakte voor het café Bellevue, bereikte de laatste Amsterdamsche kolfbaan (December 1878) haar einde.